

MORISENA

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE, ANUL II, NR. 2 (6)/2017

Traversarea Mureșului cu bacul, de la Lipova la Radna, în sec. al XIX-lea.
Reproducere după o pictură aflată la Muzeul Episcopiei Romano-Catolice
Timișoara

CENAD - 2017

Sorin Forțiu
(Timișoara)

Banologia (I): Un document plăsmuit (1833) și un ban de Severin (1256) inexistent

Existența Banatului de Severin în secolul al XIII-lea este o problemă controversată în istoriografia română¹ și subiectul nu trebuie să fie poluat suplimentar. În cele ce urmează vom examina posibilitatea existenței, în anul 1256, a unui ban de Severin numit Iacob, tatăl lui Iacob și fiu al lui Gerlize², problemă analizată deja de către Ligia BOLDEA în 1996 și 2002³, fără a exista și alte ulterioare luări de poziție pe acest subiect din partea altora⁴ de care să am cunoștință.

În anul 2002, în cartea dedicată nobilimii românești din Banat în sec. XIV–XV, cercetătoarea din Reșița scria:

... prima știre referitoare la aportul românilor bănățeni în campaniile militare purtate de regalitatea maghiară, contribuție însemnată de vreme ce puterea centrală a răsplătit-o prin acordarea de stăpâniri funciare. Astfel, în 1256, regele Bela IV al Ungariei (1235-1270) conferă posesiunea Wrych din Banat (sic!) lui Iacob Ger-

Notă: Toate citările sunt menționate prin folosirea scrisului *italic*.

Dacă în acest citat exista deja ceva subliniat cu scris *italic*, am recurs la folosirea scrisului normal pentru a indica acest lucru.

¹ vide, cel puțin, Holban, 1981, p. 69, 85, 89; Achim, 2008, pp. 83–84.

² cronologic avem: Gerlicze (în studiu) și Gerlize (în document) (Kemény, 1833, pp. 160–161, [189]); Gerlicze (Fejér, VII/3, p. 36); Gerlize (în regestă) și Gerlicze (în document) (DIRH, I/1, p. 278); Gerlicze (Pușcariu, 1892, p. 131); Gerlize (Gherghina, 1934, p. 33 după regesta din DIRH, I/1, p. 278); Gerlize (Boldea, 1996, p. 79/27; Eadem, 2002, p. 96, 97, 207).

³ Boldea, 1996, pp. 79/27–80/28; Eadem, 2002, pp. 96–97, 207–209.

⁴ L. Boldea mai specifică ulterior că *Atât Pesty Frigyes, cât și Ioan Cavaler de Pușcariu așează în fruntea tabelului genealogic al familiei Gârliște de Rudăria pe un oarecare Iacob Gerlize, fiu al „banului” Iacob care, la mijlocul secolului al XIII-lea, în anul 1256, este dăruit de regele Bela IV cu posesiunea Wrych în Banat pentru serviciile sale militare, ambii păstrând însă rezerve vizavi de apartenența acestui personaj la familia în cauză* (Boldea, 2004, p. 319). În cronologia Banatului apare **1256**, f[ără].d[ată]. (sic! 21 februarie -n.m.) *Regele Bela IV acordă moșia Wrych lui Iacob Gerlize din Banat, drept recompensă pentru serviciile sale militare din războiul cu ducele Lodomeriei și din cel împotriva tătarilor* (Hațegan, Boldea, Țicu, 2006, p. 43).

lize (sic!) (probabil Gârliște⁵), fiul lui Iacobi bani pentru serviciile sale militare aduse regalității în luptele împotriva tătarilor de pe râul Sajo (Sayw) și în războiul cu ducele Lodomeriei (și pentru faptele sale în părțile maritime -n.m.). ... interesantă ni se pare menținerea calității de “ban”⁶, atribuită tatălui celui dăruit de rege. În opinia autoarei, informația trebuie tratată cu prudență deoarece documentul nu menționează că ar fi vorba de un ban de Severin, iar în această perioadă însăși existența Banatului de Severin a fost incertă⁷. Oricum, personajele în cauză au făcut parte din comunitatea românească bănățeană, direct implicată în apărarea ținuturilor de baștină (sic!). În ceea ce privește calitatea de ban semnalată⁸, ne îndoiim că ea a reflectat în acel moment (i.e. 1256 -n.m.) funcția de ban de Severin în adevărata accepțiune a cuvântului, fiind mai degrabă vorba de atribuții fiscale, judecătorești sau militare ale unui fruntaș al comunității românești bănățene⁹.

Drept surse/argumente se invocă o diplomă regală publicată de Nicolae DENSUȘIANU în anul 1887¹⁰ și datată 1256 de acesta (sic! 21.02.1256 -n.m.), o simplă, generală și irelevantă teză de licență la Facultatea de litere și filozofie dela Universitatea din București¹¹, publicată în 1934 la Reșița de către un anonim¹² și propriul articol din anul 1996¹³, unde mai apare suplimentar și lucrarea lui Ioan Cavaler de Pușcariu privitoare la familiile nobile române¹⁴.

⁵ pentru mai multe amănunte despre familia Gârleştea-nu (sic!)^a vide Boldea, 2014 (fără a mai aminti de acest posibil strămoș).

^a oare la ce folosește această superfluă românizare? Gârliște nu sună destul de românește?

⁶ aici autoarea ratează senin fenomenul de perpetuare a titlului de ban²¹ și după ce persoana nu mai ocupa demnitatea.

⁷ L. Boldea acceptă necritic și absolutizează nepermis ipoteza lansată de Maria HOLBAN în anul 1981 (Holban, 1981, p. 69, 85, 89; Boldea, 2002, p. 208, și nota 162). Viorel ACHIM afirmă că *Discuția în legătură cu existența efectivă sau doar fictivă a banatului de Severin din momentul 1231–1232 și până în 1260 o considerăm superfluă* (dar nu este! -n.m.). *Argumentele invocate de Maria Holban în favoarea constituirii efective a banatului abia în 1260 nu rezistă ...* (Achim, 2008, pp. 83–84). Din păcate, încă nimeni nu a analizat serios aceste argumente.

⁸ și acceptată de către Ioan Cavaler de Pușcariu în 1892: *Asiă vedemu dupa cellu dintâm banu, ... Iacobu allui Gerlicze (1256) ...* (Pușcariu, 1892, p. XIII).

⁹ Boldea, 2002, pp. 96–97; sub altă formă, aceeași informație este preluată și la pp. 207–209.

¹⁰ DIRH, I/1, pp. 278–279, doc CCV.

¹¹ Vinulescu, 1935, p. 653.

¹² Numit Petru GHERGHINA (Gherghina, 1934, p. 33). Nu cunosc vreo altă “operă” a acestuia.

¹³ pentru a nu avea surprize, acum, nu țin să compar pe două coloane Boldea, 1996, pp. 79/27–80/28 cu Eadem, 2002, pp. 96–97, 207–209.

¹⁴ care face referire tot la diploma regală publicată de N. Densușianu (Pușcariu, 1892, p. 131).

Din păcate, interpretarea informației conținute de textul (pseudo!)¹⁵ daniei regale din anul 1256 este deficitară, făcută fără o lectură atentă a izvorului și este supusă unor prejudecăți. Nu este vorba aici de un *Iacob Gerlize* (probabil *Gârliște*), fiul lui *Iacobi bani*. Textul *Iacobi, filii Iacobi Bani, filii olim Gerlicze*¹⁶ se citește, în fapt, drept *Iacob, fiul banului Iacob și nepotul decedatului Gerlicze*, pentru că *Iacobi Bani* este *filiu olim Gerlicze* și *Gerlicze* este un prenume în acest caz¹⁷. Documentul nu specifică vreo legătură între regiunea bănățeană de azi și beneficiarul donației regale (*Iacob*), ori cu tatăl acestuia (*Iacobi Bani*), sau cu bunicul său (*Gerlicze*)¹⁸. Niciunde nu se menționează că pământul *Wrych* ar fi în Banat; din contra, se spune clar că *terram proinde Wrych cum tribus mansionibus in terra Zwplych in dictis partibus maritimis*. Și oricum am interpreta informația documentară¹⁹, pământul *Wrych* este situat tot în *partibus maritimis*²⁰. Apoi, nu există vreo dovadă/demonstrație clară în toată istoriografia, română și/sau maghiară, pentru a accepta afirmația că titlul de *banus* a fost meționat documentar vreodată de vreun rege în cazul cuiva care nu l-a purtat și în fapt. Deci, aserțiunea despre existența unui *fruntaș al comunității românești bănățene*, cu *atribuții fiscale, judecătorești sau militare*, numit *ban* este iluzorie. Dacă ar fi existat un *Iacobi bani* acesta ar fi putut fi, oricând *ante* 1256²¹, nu doar ban de Severin, ci și *banus*²² *totius Sclavonie*²³ ori ban maritim²⁴, mai ales că donația se face chiar în *partibus maritimis*.

¹⁵ *vide infra*.

¹⁶ *DIRH*, I/1, p. 278.

¹⁷ *Jakab bán fiának, Gerlize unokájának, Jakabnak ...* (Szentpétery, I/2, p. 335, doc 1076).

¹⁸ așa cum crede Ligia BOLDEA (*Iacob Gerlize (Gârliște?)*, fiul lui Iacob bani din Banat -Boldea, 1996, p. 79/27; *Eadem*, 2002, p. 207).

¹⁹ funcție și de cum punem, ori nu, virgulele în textul diplomei.

²⁰ *vide* și Czinár, 1866, p. 493: *Wrych, t[erra]. in partibus maritimis*^a. 1256.; Szentpétery, I/2, p. 335, doc 1076: *a tengeremléken levő Wrych földet*.

^a *partibus maritimis* (l.l.) / *tengermellék* (l.m.) / *părțile maritime, părțile de lângă mare*[a Adriatică] (l.r.).

²¹ dacă *Iacob bani* ar mai fi ocupat demnitatea în momentul emiterii documentului (21.02.1256) mai degrabă s-ar fi menționat și locația unde el era ban. Faptul că acest lucru nu a fost făcut ne indică o particularitate a demnității, care ne spune că este vorba de un ban *ante* 1256 (mai multe într-un viitor studiu dedicat prezervării titlului de ban pe întreaga durată a vieții fostului ban, precum și menționarea acestuia de către descendenți).

²² la limită, chiar *vice-ban*!

²³ Este destul de greu de deslușit ce se înțelegea exact sub acest *totius Sclavonie* de-a lungul sec. XIII și în anumite momente distincte ale acestuia; pentru o introducere, *vide* Györffy, 1970; Fine, 2006, pp. 71–79. Pentru lista banilor și vice-banilor de aici, *vide* Zsoldos, 2011, pp. 44–46.

²⁴ de-a lungul secolului al XIII-lea, aceștia sunt menționați în anii 1225, 1243, 1259 și 1273 (*Ibidem*).

Pentru că toate sursele documentare se reduc, în final, la dania regală a lui Bela al IV-lea publicată de N. Densușianu în 1887, să observăm că acesta menționează și de unde a luat-o: *Fejér, VII. 3. pag. 36*²⁵. Dar, în 1835, FEJÉR György mai face o precizare suplimentară²⁶: *Arpadia. p. 189–90*²⁷, iar aceasta ne îndreaptă către studiul grofului KEMÉNY József²⁸, *Gerliczyek nemágozati értekezés*²⁹, publicat în primul număr al anuarului *Arpadia* cu doi ani mai înainte³⁰. Încă din anii 1892³¹/1893³², acest fapt aprinde becul roșu al plastografiei! În fapt, această **diplomă de danie regală din anul 1256 este un fals** realizat de către KEMÉNY József și publicat de acesta în anul 1833. Acest lucru se știe deja din 1899, când PAULER Gyula, care

²⁵ *DIRH*, I/1, p. 279.

²⁶ iar în volumul următor al seriei se mai specifică, chiar sub semnătura lui KEMÉNY József, și că *Edidi eas per extensum in dissertatione mea de familia Gerliczi, quae prodiit in „Arpadia. I-ső Év.” Kemény* (Fejér, VII/4, p. 119, doc CXLIV. Anno 1256).

²⁷ *Ex archiuo Iosephi Dobó de Fejérvár. Arpadia. p. 189–[1]90.* (Fejér, VII/3, pp. 36–38, doc XXXI; p. 38); pentru diferențele de editare între cele două variante (i.e. *Árpádia* / Fejér, VII/3), *vide* Waltherr, 1837, pp. 243/244–245/246.

²⁸ Magyargyerőmonostori gróf KEMÉNY József / KEMÉNY József de Mănăstireni [* 11.09.1795, Luncani; † 12.09.1855, *Eodem*]; pentru alte detalii *vide* biografia consacrată de către VERESS Endre (Veress, 1933), aprecierile avizate ale lui JAKÓ Zsigmond (Jakó, 1997, pp. 45–47), ori studiul lui Martyn RADY (Rady, 1993). Pentru acest studiu interesează doar activitatea sa prolifică de plastograf.

²⁹ Kemény, 1833, pp. 156–227. Studiul conține și doi arbori genealogici parțiali ai Gârliștenilor^a precum și zece documente inedite referitoare la această familie.

^a despre valoare lor, *vide* Boldea, 2014, p. 276.

³⁰ unde se menționează și faptul că în colecția lui DOBO Josef^a ar exista doar o copie a documentului (*Ezen Oklevél lemá-solva találtatik Fejérvári DOBO Josef kéziratit gyűjteményében* -Kemény, 1833, p. 190).

^a Gyulafehérvári DOBÓ József [* 1735; † ~1820]; *nobilis de Alba-Julia*, asesor onorar (táblabíró) al comitatului Cluj, membru al *Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság* (*Societatea Ardeleană pentru Cultivarea Limbii Maghiare*), autor al unor lucrări rămase în manuscris.

³¹ În acest an, într-o recenzie la cartea lui WERTNER Mór, *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*^a, apărută la Timișoara în anul 1891, KOMÁROMY András este primul care ridică public semne de îndoială asupra autenticității documentelor medievale publicate de KEMÉNY József afirmând că trebuie maximă vigilență referitor la acestea (*Mindkettő [Oklevél] gr[óf]. Kemény József másolatából közöltetett, a mi annyit jelent, hogy vigyázz!!* -Komáromy, 1892, p. 24).

În timpul vieții sale Kemény nu a fost suspectat a fi plastograf, ci doar incompetent, chiar dacă anumite documente publicate de el au fost respinse drept false (*vide* Rady, 1993, p. 108, cu bibliografia aferentă).

^a Wertner, 1891.

³² Tagányi, 1893, pp. 52–55.

nu dorește să se pronunțe asupra vinovăției lui Kemény³³, îi acordă o analiză succintă într-o notă publicată în volumul doi al lucrării sale despre istoria națiunii maghiare în timpul regilor arpadieni³⁴. Pauler arată că beneficiarul nu mai este amintit în niciun alt document, dania conține expresii neobișnuite, chiar moderne (!), iar *Castri Yryzlou* (Jaroslaw) s-a predat în fața trupelor arpadiene, după cum menționează cronică haliciano-volyniană³⁵, și nu a fost cucerit printr-un atac sângeros, cum indică înscrisul falsificat³⁶. Am mai putea adăuga punctual faptul că toponimele *Wrych* și *Zwplych* sunt de asemenea unice acestui zăpis, precum este și decedatul *Reroldi* (!), *filiu Dyonisy de dicta Wrych*, fostul posesor al pământului. De asemenea, modalitatea de datare a documentului³⁷ este suspectă.

Peste trei ani, în 1902, KARÁCSONYI János³⁸ sub-scrie la judecata de valoare emisă de Pauler Gy.

În anul 1927, SZENTPÉTERY Imre este categoric atunci când cataloghează documentul drept *Hamis* (fals) și menționează că *întreaga compoziție îl indică drept fals*³⁹.

Nici măcar VERESS Endre, în monografia sa laudatorie publicată în anul 1933, nu are curajul să conteste faptul că actul regal din 1256 este fals, chiar dacă recunoaște că doar nouă⁴⁰ documente ar fi fost plastografiate de Kemény⁴¹.

În anul 1952, editorii⁴² volumului II (1251–1300) al

³³ Kemény József ... akár mint csaló, akár mint megcsalt : nem akarom itt feszegetni (Pauler, 1899, p. 594).

³⁴ *Ibidem*, pp. 596–597.

³⁵ de care Kemény nu avea cum să aibă cunoștiință în anul 1833 deoarece publicarea *Полное Собрание Русскихъ Лѣтописей* a început doar în 1841, iar codexul *Hypatios*, care conține și cronică haliciano-volyniană, este tipărit doar în anul 1843 (Hodinka, 1916, p. 7).

³⁶ *Meg kell azonban említenem a Gerliczy-család állítólagos oklevelét 1256-ból, melyet gróf Kemény József az Arpádiában tett közzé. Ebben IV. Béla bizonyos Jacobus filius Jacobi bani, filii olim Gerliczi tetteiről emlékezik Halicsban Danislaus (sic!) azaz Danilo és a tatárok ellen. E férjüéről a kor okmányaiban sehol mástutt nincs szó; az oklevél több szokatlan, sőt modern kifejezést tartalmaz, de a mi kétségtelenül hamisnak tünteti fel, az a Jaroslaw bevételéről szóló elbeszélés. Ez alatt – minthogy a tatárdúlás előtt említettük – csak II. Endre ostromát érthetjük 1231-ben, melynek következtében, mint a volini évkönyvek nyomán láttuk, a város megadta magát, de nem velték be oly véres rohammal, mint oklevelünk beszél* (Pauler, 1899, pp. 596–597).

³⁷ Kemény scribe A. D. 1256. X. Kalen. Martii. Regni autem Nri Ao. 22. (Kemény, 1833, p. 190).

³⁸ Karácsonyi, 1902 (*apud* Szentpétery, I/2, p. 335, doc. 1076: 1256. febr. 21.).

³⁹ *Egész fogalmazata hamisítványnak mutatja* (*Ibidem*).

⁴⁰ în fapt, în acel moment, se știa deja de 18 plastografii (Rady, 1993, p. 110).

⁴¹ Veress, 1933, p. 8, și notele 16–19, 85: 26. *Gerliczyek ...*

⁴² Ion IONAȘCU, Letiția LĂZĂRESCU-IONESCU, Barbu CÂMPINA, Eugen STĂNESCU, David PRODAN și Mihail ROLLER (redactor responsabil).

seriei *Documente privind istoria României, Veacul: XIII, C. Transilvania* nu includ izvodul din 21.02.1256 printre cele publicate⁴³.

Mai aproape de zilele noastre, în 1988, MÁLYUSZ Elemér, într-un studiu dedicat plastografului Kemény, încearcă să indice și resorturile intime⁴⁴, care au stat la baza falsificării acestui document și spune că acesta i-a făcut *cadou* lui GERLICZY Fülöp⁴⁵ o *multiseculară genealogie*⁴⁶ de magnat maghiar⁴⁷. Afirmăția este plauzibilă, mai ales că cele două familii nu doar că aveau aceeași denotație nobiliară (Magyargyerőmonostori / de Mănăstireni), dar se și înrudeau cumva⁴⁸.

În anul 1993⁴⁹, într-un studiu publicat în limba engleză dedicat aceluiași falsar, Martyn RADY prezintă toate cele 47 de documente cunoscute și acceptate a fi fost falsificate de către KEMÉNY József, iar zăpisul din 1256 este menționat printre acestea⁵⁰.

În 1997, JAKÓ Zsigmond nu include actul în lucrarea sa *Codex diplomaticus Transsylvaniae*⁵¹.

În **concluzie**, documentul care conține dania regală din 21.02.1256 este un act plastografiat de către KEMÉNY

⁴³ *DIR*, XIII, C. Tr, II, p. 15.

⁴⁴ În 1893, arhivistul TAGÁNYI Károly menționa vanitatea și dorința lui Kemény de-a avea întotdeauna dreptate, în prea multele polemici în care se angaja, iar când documentele autentice nu-l ajutau, recurgea la plastografii (Tagányi, 1893, p. 53). Acesta afirmă chiar că *fiecare vorbă a lui [Kemény] este o minciună (minden szava hazugság -Ibidem, p. 52) și îl acuză de »moral insanity«* (așa!) (*Ibidem*, p. 51).

Marty RADY presupune că *Kemény was anxious to make a fast reputation for himself in the narrow academic circles* (Rady, 1993, p. 107).

JAKÓ Zsigmond credea că *sunt nesemnificative falsificările sale de diplome, făcute din vanitate, din porniri de orgoliu parcă seniorial, dar cu care nu a pricinuit nici o pagubă materială nimănui, provocând însă confuzii care persistă și azi în cercetare* (Jakó, 1997, p. 47).

Susana ANDEA consideră că Iosif KEMÉNY a creat falsuri pentru ca *să-și poată susține cu argumente credibile teoriile* (Andea, 2015, p. 343/5).

⁴⁵ GERLICZY Fülöp [* 1777; † 21.12.1854, Buda]; oo 1831, Osdolai KUUN Zsuzsanna [* 1810; † 24.11.1865, Sibiu].

⁴⁶ Kemény publică un document emis de Maria Theresia la 23.05.1777 (Kemény, 1833, p. 221: X.) pe baza căruia afirmă că familia Gerliczy era deja faimoasă (*híres vala*) din vremea primului rege, Sfântul Ștefan I (997–1038) (*Ibidem*, p. 159).

⁴⁷ *sok évszázados magyar mágnás ősoket ajándékoz* (Mályusz, 1988, p. 199).

⁴⁸ Osdolai KUUN József (de Ojdula) [15.09.1788, Geoagiu; † 21.09.1851, Eodem], fratele soției lui GERLICZY Fülöp, Osdolai KUUN Zsuzsanna, s-a căsătorit în anul 1808 cu KEMÉNY Katalin de Mănăstireni [† 20.09.1816, Cluj], o verișoară de gradul doi a lui KEMÉNY József.

⁴⁹ Rady, 1993, pp. 102–125.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 113: [doc nr.] 6. 21 February 1256; ...

⁵¹ Jakó, 1997, p. 197.

József în anul 1833 și nu are vreo valoare istorică ori de altă natură⁵². În acest sens, critica diplomatică și-a spus deja cuvântul. Nu a existat vreun ban Iacob⁵³, părinte a lui Iacob și fiu al lui Gerlize, în 1256 ori înainte de acest an, și toate supozițiile făcute în jurul lui, precum și concluziile avansate, nu pot fi acceptate⁵⁴. Din păcate, “porumbelul” a zburat deja și e tare greu să-l mai băgăm înapoi în colivie ...

Bibliografie

Achim, 2008 = Viorel ACHIM, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni*, Biblioteca Enciclopedică de istorie a României, Ed. Enciclopedică, București, 2008, 350 pg., ISBN 978-973-45-0564-7.

Andea, 2015 = Susana ANDEA, *Considerații referitoare la practica falsificării de acte în Transilvania (sec. XI-II-XVII)*, În: *Anuarul Institutului de Istorie “G. Barițiu”*, *Historica*, Tom. LIV (2015), pp. [339/1]–348/10.

Boldea, 1996 = Ligia BOLDEA, *Probleme ale studiului genealogic al familiilor nobile române bănățene*, În: *Banatica*, 14, 1996, pp. 53–92.

Boldea, 2002 = Ligia BOLDEA, *Nobilimea românească din Banat în secolele XIV-XVI (origine, statut, studiu genealogic)*, Ed. Banatica, Reșița, 2002, 378 + [2] pg., ISBN 973-98446-6-9.

Boldea, 2004 = Ligia BODEA, *Un caz aparte în elita socială a Banatului medieval: familia nobililor de Cerna (secolul al XV-lea)*, În: *Analele Banatului*, S.N., X–XI (2002–2003), 2, 2004, pp. 317–334.

Boldea, 2014 = Ligia BOLDEA, *Tradiție și continuitate în lumea demnitarilor români ai Banatului de Caransebeș și Lugoj – Gârleștenii de Rudăria*, În: *Analele Banatului*, S.N., XXII, 2014, pp. 275–291.

Czinár, 1866 = CZINÁR Mór, *Index alphabeticus codicis diplomatici Hungariae per Georgium Fejér editi / Fejér György magyarországi okmánytárának betűrendű tárgymutatója*, A M[agyar]. Tud[ományos]. Akadémia Megbízásából, Pest, 1866, XVI + [2] + 549 + [3] pg.

DIRH, I/1 = Eudoxiu de HURMUZAKI, Nic[olae]. DENSUSIANU, *Documente privitoare la Istoria Românilor ...*, [Volumul I, Partea 1] 1199–1345, Publicate sub auspiciile Academiei Române și ale Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice, București, 1887, XXX + [2] + 701 pg. + V. Tab[ele].

DIR, XIII, C. Tr, II = *Documente privind istoria României*, Veacul: XIII, C. Transilvania, Vol. II (1251–1300), Comitetul de

redacție Ion IONAȘCU, L[etiția]. LĂZĂRESCU-IONESCU, Barbu CÂMPINA, Eugen STĂNESCU, D[avid]. PRODAN, Mihai ROLLER [-] redactor responsabil, Academia Republicii Populare Române, Ed. Academiei Republicii Populare Române, [București,] 1952, C + 523 + [2] pg.

Fejér, VII/3 = Georgii FEJÉR, *Codex diplomaticus Hvgariae ecclesiasticvs ac civilis • Magyarország egyházi és világi okmánytára*, Tomi VII., Volvmen III. Supplementare, Budae, 1835, XXXII + 212 pg.

Fejér, VII/4 = Georgii FEJÉR, *Codex diplomaticus Hvgariae ecclesiasticvs ac civilis • Magyarország egyházi és világi okmánytára*, Tomi VII., Volvmen IV. Supplementare, Budae, 1837, 290 + 180 pg.

Fine, 2010 = John V[an]. A[ntwerp]. FINE Jr., *When Ethnicity Did Not Matter in the Balkans: A Study of Identity in Pre-Nationalist Croatia, Dalmatia, and Slavonia in the Medieval and Early-Modern Periods*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2010, xiv + [2 hărți] + 652 pg., ISBN 0-472-11414-X, 978-0-472-11414-6.

Gherghina, 1934 = Petru GHERGHINA, *Expansiunea maghiară în Banat până la lupta dela Mohács (1526). Monografie istorică*, Editura ziarului „Glasul muncitorului român” din Recița (sic!), Tipografia „Corvin”, 1934, 58 pg.

Györffy, 1970 = GYÖRFFY György, *Szlavónia kialakulásának oklevélkritikai vizsgálata*, În: *Levél-tári Közlemények*, *Negyvenegyedik Évfolyam* (1970), 2. Szám, pp. 226–239.

Hațegan, Boldea, Țeicu, 2006 = Ioan HAȚEGAN, Ligia BOLDEA, Dumitru ȚEICU, *Cronologia Banatului*, Vol. II. Partea 1: *Banatul între 934–1552*, Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Cercetări Socio-Umane „Titu Maiorescu” (sic!), Biblioteca Banatica, Seria Historica, Numerus IV, Ed. Banatul și Artpress, Timișoara, 2006, 398 pg., ISBN 973-7836-56-1, 973-97121-0-3, 973-7837-72-3.

Hodinka, 1916 = HODINKA Antal (trad.), *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai; „Az orosz évkönyvek teljes gyűjteménye” (Полное Собрание Русскихъ Лѣтописей)*, M[agyar]. Tud[ományos]. Akadémia, Budapest, 1916, 510 pg.

Holban, 1981 = Maria HOLBAN, *Despre Țara Severinului și Banatul de Severin în secolul al XIII-lea*, În: *Eadem, Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII–XIV*, Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Biblioteca istorică, LVII, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981, 312 pg.; pp. 49–89.

Jakó, 1997 = JAKÓ Zsigmond, *Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transsylvanas illustrantia / Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*, I. 1023–1300, Magyar Országos Levéltár kiadványai, II., Forráskiadványok, 26., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997, 481 + [3] pg., ISBN 963 05 7484 5.

Karácsonyi, 1902 = KARÁCSONYI János, *A hamis, hibás-keltű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig*, Budapest, Magyar Tud[ományos]. Akadémia, 1902 (*editio secunda*, *Históriaantik Könyvesház*, 2013, ISBN 279000004525), XI + 143 pg.

⁵² Putem totuși constata că o asemenea informație timpurie are o valoare excepțională (sb.m.) pentru susținerea originii cneziale a nobilimii române bănățene și a continuității sale în spațiul Banatului medieval (Boldea, 2002, p. 208).

⁵³ nici istoriografia veche și nici cea nouă nu-l acceptă (Pesty, 1877, pp. 249–250; Zsoldos, 2011, p. 49).

⁵⁴ în secolul al XIII-lea, nu avem încă vreo știre sigură despre cnezi valahi în Banat.

Kemény, 1833 = Gróf KEMÉNY József, *Gerliczyek nemágozati értekezés*, În: *Árpádia.*, Honi történetek zsebkönyve. Szerkezteti KOVACSÓCZY Mihály., Első Év, Kassán, WIGAND György Könyvárosnál, 1833, [4] + 362 + [2] + [2] pg.; pp. 156–227.

Komáromy, 1892 = KOMÁROMY András, *Magyar nemzetségek*, În: *Turul*, 1892-1, pp. 14–28.

Mályusz, 1988 = MÁLYUSZ Elemér, *Gróf Kemény József oklevélhamisítványai*, În: *Levéltári Közlemények*, LIX (1988), 2. Szám, pp. 197–216.

Pauler, 1899 = PAULER Gyula, *A magyar nemzet története az árpádházi királyok alatt*, Második Kötet, Második, Javitit Kiadás, Athenaeum Irod[almi]. és Nyomdai R[észvény]. Társulat, Budapest, 1899, VI + 616 pg.

Pesty, 1877 = Pesty Frigyes, *A Szörényi bánság és Szörény vármegye története*, Első Kötet, Budapest, 1877, 484 pg.

Puşcariu, 1892 = I[oa]. Cav[aler]. de PUŞCARIU, *Date istorice privitorie la familie nobile române* [Partea I.] Publicate sub auspiciile Asociaţiunii transilvane pentru literatur'a română si cultur'a poporului român, Sibiu, Tipariulu tipografiei archidiececane, 1892, XVIII + 184 pg.

Rady, 1993 = Martyn RADY, *The Forgeries of Baron József Kemény*, În: *The Slavonic and East European Review*, Vol. 71, No. 1 (Jan., 1993), pp. 102–125.

Szentpétery, I/2 = SZENTPÉTERY Imre, *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke / Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*, I. kötet: 1001–1270, 2 füzet, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1927, pp. 177–352 + [1].

Tagányi, 1893 = TAGÁNYI Károly, *Történeti Irodalom. Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen ... Erster Band: 1191 bis 1342 ...*, În: *Századok*, 1893. Évi Folyam (XXVII. Évfolyam), 1. szám, pp. [41]–57.

Veress, 1933 = VERESS Endre, *Gróf Kemény József (1795–1855)*, Erdélyi Tudományos Füzetek, 55. Sz[ám]., Cluj-Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság, 1933, 118 pg.

Vinulescu, 1935 = Gh[eorghe]. V[INULESCU]., *Petru Gherghina*, Expansiunea maghiară în Banat până la lupta dela Mohács (1526). *Monografie istorică*, Recița, Ed. ziarului „Glasul muncitorului român”, 1934, in -8°, 58 p., În: *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, VI, 1931–1935, Cluj, 1936, pp. 653–654.

Waltherr, 1837 = WALTHERR László, *Történettudomány. Fejér' oklevéltára. Folytatás*, În: *Figyelmező az egyetemes literatura' köreiben*, Második félév, october' 17. 1837, 16. szám, pp. [241/232]–251/252.

Wertner, 1891 = WERTNER Mór, *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*, I. kötet. A–H., Számos genealógiai táblával., Történeti, nép- és földrajzi könyvtár (Kiadja SZABÓ Ferencz), LII, Temesvár, 1891., XIV + 327 pg.

Zsoldos, 2011 = ZSOLDOS Attila, *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*, História Könyvtár, Kronológiák, Adattárak, 11, História • M[agyar] T[udományos] A[kadémia] Történettudományi Intézete, Budapest, 2011, 382 pg., ISBN 978 9627 38 3, ISSN 1217 310 X.